

İBNÜ'S-SEDÎD, Fahreddin

müyle boşalan sır kâtipliğine getirildiyse de bir müddet sonra azledildi. 815 (1412) yılında nâzırü'l-istabl (mîrâhur) ve tekrar sır kâtibi olarak tayin edildi. 10 Safer 815'te (22 Mayıs 1412) tutuklandı. Bu arada Ferec'in ölümüyle boşalan saltanat makamına Halife Müstâin-Billâh'in getirilmesinde önemli rol oynadı. el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî'nin hükümdarlığı döneminde ise (1412-1421) herhangi bir resmî görev alamadı ve gündün güne itibarını kaybetti. el-Melikü'l-Eşref Barsbay zamanında (1422-1438) Cânibek es-Süfî taraftarı olmak ve onun yerini gizlemekle suçlanarak sürgün cezasına çarptırılıp Kahire'den uzaklaştırıldı. Bundan sonra hayatının sonuna kadar endişe içinde yaşadı; 12 Receb 833'te (6 Nisan 1430) vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, V, 278, 310-311; VII, 59; VIII, 217; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XIII, 42, 49, 51, 192; XIV, 286; XV, 166-167; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 235; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, II, 133; W. M. Brinner, "İbn al-Sadîd", *EP* (İng.), III, 923; Seyyid Alî Âli Dâvûd, "İbn Sedîd", *DMBI*, III, 667-668.

ASRİ ÇUBUKÇU

İBNÜ'S-SEDÎD, Kerîmüddin

(كريم الدين ابن السديد)

Ebü'l-Fezâil Kerîmüddîn Abdülkerîm
b. Hibetillâh b. es-Sedîd
el-Kibtî el-Mısırî
(ö. 724/1324)

**Memlûkler döneminde
nâzırü'l-hâs tayin edilen
ilk görevli.**

654'te (1256) doğdu. Aslen Kibtî hırsiyyan bir aileye mensuptur. Aynı adı taşıyan yeğeninden ayrılması için Kerîmüddin el-Kebîr, yeğeni de Kerîmüddin es-Sagîr diye anılır. İbnü's-Sedîd, Sultan II. Baybars zamanında kâtiplik görevine tayin edildikten (709/1310) sonra müslüman oldu ve Abdülkerîm adını aldı. Bu görevindeki başarısı dolayısıyla II. Baybars'ın değer verdiği devlet adamları arasına girdi ve kısa süre içinde hazineyle ilgili önemli bir görevin başına getirildi. Tahtını ikinci defa terketmek zorunda kalan eski sultan el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'la ilgili ödemeler de onun sorumluluğu altındaydı. Bu dönemde ödemeler konusunda cimri davranması yüzünden el-Melikü'n-Nâsır'ın düşmanlığını üzerine çekti. Bundan dolayı II. Baybars'ın tahtı bırakmasının ardından üçüncü defa Memlûk tahtına oturan el-Melikü'n-Nâsır'ın ta-

kibinden kurtulmak için bir süre gizlenmek zorunda kaldı. Nüfuzlu bazı emirlerin araya girmesiyle sultanın huzuruna çıktı ve affedilmesini sağladı. Kısa bir müddet sonra sultanın güvenini kazanarak "nâzırü'l-hâs" tayin edildi. Safedî, Muhammed b. Kalavun tarafından ihdas edilen bu göreve ilk defa İbnü's-Sedîd'in getirildiğini söyler. Ona göre nâzırü'l-hâs kâtiplerin üstünde ve vezir derecesinde idi (*el-Vâfi*, XIX, 98). Makrîzî ise bu görevin Fâtımîler zamanından beri mevcut olduğunu, ancak asıl önemini Memlûkler döneminde bu tayinle kazandığını belirtir (*el-Hıta*, II, 227).

Nâzırü'l-hâsın vazifesi sultanın mal varlığı ve özel hazinesiyile ilgili işleri yürütmektir. İbnü's-Sedîd, bu görevi sırasında sultanın kendisine olan güvenini daha da güçlendirdi. Gerekliğinde her işine karışması sebebiyle el-Melikü'n-Nâsır'ın onun sağlığında devlet işlerinde yanlış yapmadığı kaydedilmektedir. Sultan, diğer devlet adamlarından farklı giyinmesine dahi izin vermişti. Mansûriyye Hastahanesi, Emîr Cemâleddin Medresesi, İbn Tolun Camii vakıflarının idaresi de İbnü's-Sedîd'in uhdesinde bulunuyordu. el-Melikü'n-Nâsır'ın hanımı Togay Hatun hacca giderken ona refakat etti.

Ancak saray ricâli arasındaki kıskançlıklar İbnü's-Sedîd'in gözden düşmesine sebep oldu. Muhalifleri harcamalarını israf ve suistimal gibi göstererek onun aleyhine bir kampanya başlattılar. Bunun etkisinde kalan sultan, Dimaşk seyahatine çıkmak üzere hazırlık yapan İbnü's-Sedîd'i, oğlu Alemüddin Abdullah ve yeğeni nâzırü'd-devle Kerîmüddin Ekrem es-Sagîr ile birlikte tutuklattı (6 Cemâziyelevvel 723 / 13 Mayıs 1323) ve bütün mal varlığına el koydurdu. Bu sırada, büyük miktarlara ulaşan servetinin sultana ait olduğu kendisine kabul ettirildi ve bunun sonucu olarak bütün vakıfları da isimleri değiştirilerek sultanın vakfı sayıldı. Bir süre Karâfe'de kendisi için yaptırdığı türbede oturmaya mecbur edilen İbnü's-Sedîd daha sonra Şevbek Kalesi'ne, oradan Kudüs'e ve ardından Yukarı Mısır'daki Asvan şehrine nakledildi. 23 Şevval 724'te (13 Ekim 1324) sarığıyla boğularak öldürülmüş bir halde bulundu. İntihar ettiği veya sultanın emriyle öldürülüp intihar süsü verildiği şeklinde farklı rivayetler nakledilmiştir.

İlme ve ilim adamlarına itibar eden İbnü's-Sedîd imar işlerine de önem vermiş, arkasında önemli hayır eserleri bırakmıştır. Kahire'de Zerbiye mevkinde yaptır-

dığı cami bunlardan biridir. Ayrıca Kahire'de bir hankah, Dimaşk'ta iki ve Kudüs'te bir cami yaptırmıştır. Remle'nin yollarını tamir ettirecek yol boyunca kuyular kazdırmış ve bu eserlerin her biri için vakıflar kurmuştu. Cömertliğiyle tanınan İbnü's-Sedîd her yıl receb ayında borçluların borçlarını ödemeye çalışır, özellikle mahkûmların borçlarını öder, cezalarını affettirirdi. Bu davranışlarıyla halkın gönlünü kazanmıştı. Tutuklanmasından kısa bir süre önce yakalandığı bir hastalıktan kurtulduğu duyulunca Kahire'de âdeta bayram havası yaşanmış, halk binlerce mum yakarak şehri ışıklandırmış ve süslemişti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, IX, 310-312, 314-315; Safedî, *el-Vâfi*, XIX, 97-102; a.mlf., *A'yanü'l-âşır* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1410/1990, II, 112-117; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 377-383; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 86, 88, 90, 98, 105, 111, 116; İbn Habib el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebih fi eyyâmî'l-Manşûr ve benih* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1982, II, 133; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), s. 243-248, 259; a.mlf., *el-Hıta*, II, 59, 66-68, 131, 164, 186, 225, 227, 425-426, 514-516; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, III, 15-18; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, IX, 75-77; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfi*, II, 34-36; VII, 345-350; a.mlf., *ed-Delîlü's-Şâfi* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1399/1979, I, 426; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 63; Zirikî, *el-A'âm*, IV, 180; H. Sauvaire, "Description de Damas", *JA*, 9. series: VII (1896), s. 231, 267-268; W. M. Brinner, "İbn al-Sedîd", *EP* (Fr.), III, 947-948.

ASRİ ÇUBUKÇU

İBNÜ'S-SEKEN

(ابن السكن)

Ebü Alî Saîd b. Os mân
b. Saîd b. es-Seken el-Bağdâdî
(ö. 353/964)

Hadis hâfızı.

294'te (907) Bağdat'ta doğdu. Ticaretle uğraştığından Bezzâz veya Bezzâr lakabıyla anılır. Mâverâünnehir, Basra, Kûfe, Dimaşk, Harran, Horasan, Nişâbur, Vâsıt gibi merkezleri dolaşarak tahsil gördü ve Mısır'a yerleşti. Ebû Arûbe, Ebû'l-Kâsım el-Begavî, İbn Ebû Dâvûd, İbn Cevsâ, Tahâvî gibi muhaddislerden hadis dinledi. Horasan'da Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'ini eserin râvilerinden olan Firebrî'den okuma imkânı buldu. Bu eserin Mısır'da ilk defa İbnü's-Seken tarafından tanınıp yayıldığı ifade edilmektedir. 343'te (954) Mısır'daki evinde kendisinden *el-Câmi'u's-şâhih*'in tamamını kıraat metoduyla alan Abdullah b. Muhammed el-

Cühenî ile Ebû Abdullah İbn Mende, Ra-baî, İbn Müferric, Ebü'l-Kâsım İbnü'd-Debbâğ, Abdülganî el-Ezdi başta olmak üzere pek çok talebe ondan istifade etti. Ticaretle uğraştığından seyahatlerinde maddî sıkıntı çekmediği anlaşılan, hadis rivayeti yanında hadislerde görülebilecek gizli kusurlar ve râvilerle ilgili cerh ve ta'dîl sahasında yetişkin bir âlim olduğu söylenen İbnü's-Seken, Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'ü's-Şâhîh*'leri ile Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin *es-Sünen*'lerini güvenilir bulduğu için tavsiye etmiş, bunların temel kitaplar olduğunu belirtmiştir. İbnü's-Seken 15 Muharrem 353'te (2 Şubat 964) Mısır'da vefat etti.

Eserleri. 1. *eş-Şâhîhü'l-müntekâ (es-Sünenü's-Şihâhu'l-me'sûre 'an Resûlil-lâh)*. Ahkâm hadislerinin senedleri hafzedilerek fıkıh bablarına göre düzenlendiği hacimli bir eser olup Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 624, vr. 28^b-29^a) ve VIII. (XIV.) yüzyılda istinsah edildiği anlaşılan risâle de muhtemelen bu eserden bir parçadır. *Hediyetü'l-ârifin*'de (I, 389) İbnü's-Seken'in *es-Sünen fi'l-hâdis, eş-Şihâhu'l-me'sûre 'ani'n-nebî, eş-Şâhîhu'l-müntekâ fi'l-hâdis* adlarını taşıyan üç ayrı eserinden bahsedilmekteyse de Kettânî'nin tesbitine göre bunlar aynı kitap için kullanılmış değişik isimlerden ibarettir. 2. *el-Hurûf fi's-şahâbe*. İbn Abdülber, Ebü'l-Kâsım İbnü'd-Debbâğ'ın İbnü's-Seken'den dinlediği bu eserini ondan kıraat metoduyla aldığını söylemektedir. İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*'nin mukaddimesinde İbnü's-Seken'i sahâbe hakkında eser yazanlar arasında saymakta, ancak onun bu eserinden istifade edip etmediğine dair bilgi vermemektedir. Zehebî ise İbnü's-Seken'in bu kitabının kendisine ulaşmamış olmasını, Mağrib ülkelerinin dışında yaygınlık kazanamaması ile açıklamaktadır (*A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 117). 3. *ed-Duâfâ ve'l-metrûkîn* (İbn Hayr, s. 211).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 12; İbn Atiyye el-Endelüsî, *Fihris* (nşr. Muhammed Ebü'l-Ecfân – Muhammed ez-Zâhî), Beyrut 1983, s. 66-67; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 95-211; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 117-118; a.m.f., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 937-938; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: sene 351-380*, s. 88-89; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 3; Ebü Ca'fer Ahmed b. Ali el-Belevî, *Şebet* (nşr. Abdullah el-Amrânî), Beyrut 1403/1983, s. 241; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1006, 1074, 1075; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 389; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 25-26; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 378-379; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşq*, VI, 156; "İbn Seken", *DMB*, III, 694-695; Ali Osman Koçkuzu, "Firebrî", *DİA*, XIII, 132.

SELAHATTİN POLAT

İBNÜ'S-SELCÎ

(ابن التلجى)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Şücâ' es-Selcî el-Bağdâdî
(ö. 266/880)

Hanefî fakihî, hadis
ve kelâm âlimi.

23 Ramazan 181 (18 Kasım 797) tarihinde doğdu. Kudâa kabilesinin kollarından Benî Selc'e mensuptur. Bazı eserlerde İbnü's-Sellâc şeklinde anılması, Selcî nisbesinin aileden birinin icra ettiği kar veya buz (selc) satıcılığı mesleğiyle irtibatlandırılmasından kaynaklanmış olmalıdır. Fıkıhta en önemli hocası Hasan b. Ziyâd el-Lû'lû olup adı sık sık bu hocası ile birlikte zikredilmiştir. Ayrıca Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ve Ebû Yûsuf'un önde gelen talebeleriyle Bişr b. Gıyâs el-Merîsî'den fıkıh tahsil etti. İbn Uleyye, Vâkıdî, Vek' b. Cerrâh ve Yahyâ b. Âdem gibi muhaddislerden hadis dinledi; Yahyâ b. Muhammed el-Yezîdî'den kıraat dersi aldı. Kendisinden İbn Şeybe, Hasan b. Ziyâd'ın müsnedini tedvin eden Muhammed b. İbrâhim b. Hubeys el-Begavî, Abdullah b. Ahmed b. Sâbit el-Bezzâz, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Herevî, Abdülvehhâb b. Ebû Hayye gibi âlimler hadis ve Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali el-Kureşî kıraat rivayet etti. Tahâvî'nin hocası Ahmed b. Ebû İmrân ile Ahmed b. Mûsâ el-Kummî de ondan fıkıh öğrenmiştir.

Halife Mütevekkil-Alellah, İbnü's-Selcî'yi Bağdat kadılığına tayin etmek istemişse de bir rivayete göre Bişr b. Gıyâs el-Merîsî'nin fikirlerini desteklediği yönündeki ihbar üzerine, diğer bir rivayete göre ise Ahmed b. Hanbel'in onaylamaması sebebiyle bundan vazgeçmiştir. İbnü's-Selcî'nin kadılık teklifini kendisinin kabul etmediği de nakledilmiştir. İbnü's-Selcî 4 Zilhicce 266 (16 Temmuz 880) tarihinde Bağdat'ta vefat etti, vasiyetine uyularak Dârürrakîk mevkiindeki evine defnedildi. Ölüm tarihi hususunda 6 ve 10 Zilhicce (18 ve 22 Temmuz), yıl olarak da 257 (871) ile 267 (881) arasında değişen farklı rivayetler de vardır.

Zamanında Hanefî fıkının otoriteleri arasında sayılan İbnü's-Selcî, sahip olduğu re'y ile hadis bilgisi sayesinde Ebû Hanîfe'ye ait görüşlerin illetlerini ve hadisten dayanaklarını tesbit ederek mezhebin temellendirilmesine katkıda bulunmuştur. *Taşhîhu'l-âşâri'l-kebir* adlı eserini bu amaçla kaleme almış olması kuvvetle muhtemeldir. İbnü's-Selcî, İsâ b. Ebân ile

birlikte, III. (IX.) yüzyılda Hanefî fıkıh geleneğini kendi usulü çerçevesinde geliştiren ve yeni meseleler karşısında savunan en önemli simaları arasında yer almaktadır. Bu gelişmelerin başında, mihne hareketinin başarısızlığa uğramasının ardından en parlak günlerini yaşayan ehl-i hadîsin Hanefîler'e karşı eleştirilerinin yoğunlaşması gelmektedir. İbnü's-Selcî, ehl-i hadîse ve özellikle bu hareket içinde yer alan Hanbelî mezhebiyle Haşviyye'ye karşı hem kelâm hem fıkıh sahasında verdiği mücadele ile kendini göstermiştir. Nitekim ehl-i hadîsin önde gelen siması Osman b. Saîd ed-Dârimî'nin *er-Red 'ale'l-Merîsî el-'anîd* adıyla tanınan eseri aslında Merîsî'ye olduğu kadar Selcî'ye karşı yazılmış bir reddiye mahiyetindedir.

İbn Adî, Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî, Ebü'l-Feth el-Ezdi, Kavârîrî, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ve Zehebî gibi muhaddisler İbnü's-Selcî'nin şahsına ve bazı rivayetlerine sert eleştiriler yöneltmişlerdir. Bunlar arasında kâfir ve yalancı olduğu, Müşebbihe'nin görüşlerini desteklemek için hadis uydurduğu, ya da Ebû Hanîfe'nin ictihadlarıyla tezat teşkil eden hadisleri hükümsüz kılmak hileler tasarladığı, bu sebeple de kendisinden rivayette bulunulamayacağı şeklinde ağır tenkitler bulunmaktadır. Ancak İbnü's-Selcî'nin, lehinde mevzû hadisler rivayet ettiği ileri sürülen Müşebbihe'yi tenkit için *er-Red 'ale'l-Müşebbihe* adlı bir eser kaleme alması, bu eleştirilerin şiddetinde görüş ayrılıklarının belli bir rol oynadığını düşündürmektedir.

İbnü's-Selcî'nin çeşitli görüş ve rivayetleri başta Ebü'l-Leys es-Semerkindî'nin *en-Nevâzil fi'l-fürû'* ve *'Uyûnü'l-mesâ'il*'i ile Serahsî'nin *el-Mebâsû't* olmak üzere Hanefî kaynaklarında iktibas edilmiştir. Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 197) bir nüshası bulunan *Kitâbü'l-Keffâze*'den başka kaynaklarda adı geçen bazı eserleri şunlardır: *Taşhîhu'l-âşâri'l-kebir*, *er-Red 'ale'l-Müşebbihe*, *Kitâbü'l-Muâdarabe*, *Kitâbü'n-Nevâdir*, *Kitâbü'l-Menâsik*.

BİBLİYOGRAFYA :

Osman b. Saîd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Merîsî* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), s. 76-77, 193; ayrıca bk. neşredevinin girişi (İbnü's-Selcî'nin biyografisi); Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), IX, 338; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2292-2293; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 259-260; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbârü Ebi Hanîfe ve aşhâbih*, Haydarâbâd 1394/1974, s. 157-158; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 350-352; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 453; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 140; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 138-139; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ'*